

Розширено
Ф-83

ЦЕНТРАЛЬНА БІБЛІОТЕКА Ч. 13

І. ФРАНКО

БУДКА Ч. 27

КООПЕРАТИВНЕ „РУХ“ ВИДАВНИЦТВО

КОРОТКИЙ ПАСПОРТ КНИГИ

+

Шифр Рк Шб(2-4с) Ф83 Инв. № 44428

Автор Франко Ів.

Назва Будка ч. 27; Драма.

Місце, рік видання Х., 1924.

Кіл-ть стор. 27, [3]с.

-\\- окр. листів _____

-\\- ілюстрацій _____

-\\- карт _____

-\\- схем _____

Том _____ частина _____ вип. _____

Конволют _____

Примітка: 21. XII. 2007,
Малд-

891. 79—2.

Ч. 13. ТЕАТРАЛЬНА БІБЛІОТЕКА Ч. 13.

ІВ. ФРАНКО

БУДКА Ч. 27

Драма в одній дії

По постанові Вищої Науково-репер-
тувальної Ради Головного відділу НК
УРСР від 11/1 1924 р. п'єса до вист-
ави доводиться

КООПЕРАТИВНЕ „РУХ“ ВИДАВНИЦТВО

Харків—1924

БУДКА Ч. 27

ОСОБИ.

Панько Середуший, будник, літ 50, високий, з повною стриженою бородою, в синій блузі, в шапці залізничника.

Олена, його жінка, літ поперх 40, згорблена, зморщена, передчасно зів'яла.

Зося, їх дочка, літ 18, гарна дівчина, в сільському, чистенькім убранні.

Прокіп Завада, багатий господар, вдовець, літ 45, невеликий, кремезний, трохи лисий, зі шпакотватими, коротко стриженими вусами.

Гнат Сиротюк, парубок, літ 24.

Ксеня, жебрачка.

Діється в недавні часи в Галичині.

ДІЯ ПЕРША

На авансцені видно від правої куліси до лівої полотно залізної дороги. Коло правої куліси високий сигналовий стовп, коло лівої переїзд з заставою і лихтарня на стовпі. За полотном підіймається скісно в гору насип, також через цілу сцену, а на ньому невеличка площа, до котрої від полотна ведуть сходи з поруччям. У глибині сцени залізнична будка з чорним написом на стіні: 27. Перед будкою телеграфічний апарат в формі дощаної сторч поставленої домовини, від нього йде дріт до будки. В будці два вікна і двері. Над одним вікном видно напись—„каса“. О стіну оперта будкарська кругла віха. По під стіною йде лавка, з боку на право друга. Декорація показує в глибині вид на поле, з здалека село між вербами та садами; бокові куліси—вид на поля. полукіпки, а права далеко лісок.

На протязі дії вечеріє.

ЯВА ПЕРША

Коли має піднятися завіса, чути гуркіт воза, що переїздить через полотно, ляскання батога, крик: „вйо! вйо!“. Коли завіса підноситься, воза вже не видно, тільки Панько, з люлькою в зубах, замикає заставу. За рампою Гнат з батогом.

Панько, Гнат.

Панько. То на певно вже всі? Ти останній їдеш?

Гнат. Та кажу ж вам, що останній. (Добуває з заходяви тютюн і крутить цигарку). От дайте вогнику, коли ласка. З рана з дому вибирався, тай забув зі собою сірничків узяти, прийшлося цілий день коло сіна робити не куривши. (Закурює). Тютюн є, а вогню ані руш!

Панько. Не велика біда, що трохи пропостився. Менше грошей з димом пішло. Я, парубче, в твоїм віці ще й не знав, як смакує тютюн.

Гнат. Е, дядьку, ви в моїм віці певно й сном не снили, що колись будете будником при залізниці.

Панько. Та воно то правда. Поступає світ, нема що казати, тільки не все до доброго.

Гнат. А я гадаю, що не все й до злого. А по що ви питали, чи вже всі з сіном поїхали?

Панько. Та бачиш, переїзд замикаю. Мушу ще йти на полотно, там три мости оглянути, бо о дев'ятій тягаровий іде, а зараз за ним поспішний. То як би ще які над'їхали, мусіли би чекати, поки не верну.

Гнат. Ну, а хіба ваших нема дома?

Панько. Та то-то й є, що нема. Пішли обі жати до Завади. Наперся старий рано: конче тай конче ходіть! Порятуйте, мовить, мене цей раз, може й я вас коли чим порятую. Він і справді не раз стає нам у пригоді. То я й казав своїм іти.

Гнат. Ну, бувайте здорові! Не хочу вам часу збавляти. Мої коні також трохи відсапались. Добрий вечір вам!

Панько. Ідь здоров, небоже! (Гнат відходить).

ЯВА ДРУГА

Панько сам, поправляє люльку, йде горі сходами до будки. відчиняє двері, виносить із сіней лопату і взявши її на плече йде знов на полотно і починає йти за шинами, десь недесь поправляючи лопатою насип, стиваючи зілля, відгортаючи камінець. Далі поглянувши в напрямі правої куліси підносить лопату в гору, махає нею і кричить:

Панько. Гей, гей! А чого вас там занесло! От іще погана дівтора, не має де гратися, та на полотні! Геть мені насип попсують! А не підеш ти відтам один з другим, га! (Біжить з піднесеною лопатою і щезає).

ЯВА ТРЕТЯ

Якийсь час на сцені пусто. По хвилі з другого боку, від переїзду на насипі показуються Олена и Зося, з серпами на головах, з вузликами в руках, за ними йде Прокіп.

О л е н а. Бігме, кумоньку, аж мені прикро! Сама не знаю, як вас дякувати. Не стільки ми вам там і на-працювали... Ій же богу, яка вже з мене робітниця! А ви нас так ударували, так ударували!..

З а в а д а. Е, що там, кумо! Ударував, ударував! Гріх би мені був, як би я таких щирих, таких добрих людей не пошанував. Я вам кажу, ви мене нині так урадували тим, що мене послухали! А того вже, кумо, не говоріть, що ви не заробили! Правда, ви слабонькі, але про те жнете добре, а вже що панна Зося!..

З о с я. Та яка я панна, дядьку Прокопе?

П р о к і п. Для мене ти, дівочко, панна. Не гірша від тих, що в панському дворі, а може ще й ліпша. (Тимчасом Оленавійшла до будки, зложила там свій вузлик і зараз виходить).

О л е н а. Ну, спасибі вам, кумоньку, що нас аж до самої хати довели! Але тепер уже вас так не пустимо. Прошу, зайдіть на хвилечку до середини. Мого старого немає дома, певно пішов полотно оглядати. Ну, та він зараз прийде. Прошу!

З а в а д а (сідаючи на лавці під стіною). Ні, кумочко! Дякую вам! У вас там тісненько в будці. А тут так чудово. Сонечко саме на заході, похолодніло трошки, повітря тут у вас серед піль чисте. Ах! Спочину трохи. Ніби то чоловік так тяжко не робить, а проте за цілий день набігається, намотикається, нагризеться то з тим, то з другим, то з десятим, і прийде вечір, то так би й сидів та дихав отим божим повітрям та запахом та тишею.

О л е н а (сідає на другій лавочці). Правда ваша, кумочку! І я втомилася! А в будці справді трохи душно.

Зосю, а йди но, сину¹⁾, та винеси де чого, щоби кума погостити. Знаєш, того вишняку, що два роки тому наливаний! Іди, йди! Тай закуски не забудь, хоч із того, що нам кум сам дав сьогодні. (Зося відходить до будки).

Завада. Та що бо ви. кумо? Турботи собі робите, дівчину трудите, а я би обійшовся.

Олена. Е, ні, то вже зовсім не випадає. Не часто ви нам пороги оббиваєте, а коли вже нині така ваша ласка... Ні, мене би старий убив, як би я вас не вгостила, як треба. Посидьте трошечки, він скоро прийде, та побалакаєте. Вечір теплий, до села не далеко, а хоч би й що, то старий вас проведе.

Зося (тимчасом виносить накритий столик, ставить на ньому хліб, миску з покрайним сиром і дві чарки, потім приносить велику фляшку з вишняком. Вона порається мовчки. Завада не зводить із неї очей, очевидно любується нею).

Завада. О, спасибі тобі. Зосенько! Велика рости, на весілля проси!

Зося. Хіба досі не велика виросла?

Завада. Досі ти росла як деревце, як вишенька, все в гору та в гору, а тепер тобі пора инакше рости.

Зося. А то як?

Завада. Як божа пшеничка: з разу колосок зелененький, а потім жовкне, наливається, золотими зернятками наповняється.

Зося (б'є його хусткою по голові). Ідїть, ідїть! От що вигадали! Маю ще час колоситися! (Відходить).

Завада. Та куди ти, Зосю? А з нами перекусити не ласка?

Олена (наливає чарки). Дайте їй спокій! У неї там ще в хаті робота є, а вона собі й роблячи перекусить. Прошу вас!

Завада (торкає чаркою до Олениної, обое п'ють). А! От смак! Люблю я ті ваші вишняки! Чудо, як гарно ви їх умієте робити! А в мене вишень повний сад,

¹⁾ В Галлячній і дівчат ніжно називають „сину“.

та що з того? Прийде літо, достигне оце—красота, аж глянути любо. А все для горобців. Так сирі їсти—чи багато їх з'їси? А зробити з цього щось чоловік не вміє. Моя небіжка ледве борщ та бульби вміла зварити. Ніби то чоловік у достатку живе, всього має, а проте їсть не ліпше того жебрака. Смаку ніякого не зазнає. Звичайно, коли жінка недотепа!..

О л е н а. Отцей вишняк, то вже моя Зося наливала. Вона в мене ціле господарство провадить. Що я знала, й її навчила. Та що це її вчити! Раз побачить і все зрозуміє, всьому лад дасть і ще й ліпше їй все вдасться, ніж мені. Що то, молоді руки! (Наливає Заваді, цей п'є).

З а в а д а. Славна вона у вас дівчина, кумо! І як виросла! Адже на моїх очах; здається, ще вчора от така дитина була, а нині подивись!

О л е н а. Вісімнадцятий рік скінчить на Покрову.

З а в а д а. І радісно і прикро на душі, коли дивлюсь на неї. Аджеж і я міг мати таку доньку. Та що, не дав господь. Мали ми з небіжкою одного хлопчика, та цей швидко вмер. Як раз був би тепер у тім віці, що й ваша Зося.

О л е н а. Га, щож, божа воля. (Наливає йому). Прошу вас, кумоньку, не погордуйте ще одною!

З а в а д а (п'є). Якже! Не погордую. Коли кажете, що це Зося наливала, то якось мені мов аж у двоє ліпше смакує! Аж на серці лекше робиться. Яка то мусить бути радість для мами мати таку донечку, бачити її день у день, як ходить, пораяється по хаті, чути її голос, любоватися нею, як тою квіткою запашною.

О л е н а. Та ви би, кумоньку, й собі подбали про таке! Цього цвіту є по всьому світу. Чому б і вам не мати в своїй хаті такої радості? Ануж, може вам ще тепер доля судилася? Таже ви ще не такі й старі. Скільки вам буде?

З а в а д а. Та сорок і п'ять минуло в м'ясниці.

О л е н а. Ну, то щож? Гадаєте, що перша ліпша шіснадцятилітка не піде за вас?

Завада. Та піти би пішла, чому ні? Тільки я боюся. Піде не за мене, а за мій маєток. Аби з під вінця, почне мною помітати як старою мітлою. От чого боюся! Про біду не трудно, а позбутися її опісля не легко. Як би то так знайти таку дівчину, щоби чоловік був певний, що буде шанувати мене й себе—господи! Та я би її озолотив! Я би її на руках носив!

Олена. Ай, куме! Таже люде не вовки, а дівчата не вовчиці!

Завада. Ідіть, кумо, йдіть! Знаю я їх! От як би така дівчина, як ваша Зося...

Олена. Моя Зося?!

Завада. Знаєте, кумо, признаюся вам по щирості, я головно про те й хотів з вами говорити. Дуже вона мені в око впала. Вже більше як рік, ще від смерти моєї небіжки, дивлюсь я за нею і чим раз більше мені подобається. І така в мене думка стала: або з нею оженюся, або з жадною.

Олена. Але ж кумоньку!..

Завада. Розуміється, кумо, силувати її не хочу. Я хотів би мати на старі літа справді жінку, дружину при собі, а не наймичку, і не таку сороку, щоби чекала, коли я замкну очі, щоби посісти моє добро. Богу дякувати, в мене є на чім жити. До тяжкої роботи її не заставляю, аби доглянула мене тай себе—буде з неї. Хазяйства догляну я сам.

Олена. Га, щож, куме! Як би на мене прийшло, то вірте мені, я би своїй дитині ліпшої долі й бажати не могла. (Наливає). Прошу вас, випийте ще одну! Ось мій старий іде. Коли хочете, поговоріть з ним. Почуєте, що він скаже.

ЯВА ЧЕТВЕРТА

Ті самі, Панько (входить з лопатою на терасу, ставить лопату під стіну, скидає шапку і обтирає піт із чола).

Панько. Добрий вечір вам, куме!

Завада (встає і подає руку). Доброго здоровлячка!
А ми тут у вас з кумою гостимося, га?

Панько. Та спасибі, що не гордуєте! А видно, що робітниці вони не мудрі, коли ви їх так вчасно з ниви зігнали.

Олена. Е, кум Завада зовсім мене пристидали. І робити не давали і ще й обдарували так, що аж...

Панько (жартом). Чи ти стара, буває, не напоїла кума де-яким «любимене», що так до тебе липне? Ей, небого! Вважай! А то ще обнесуть люде, що в будці ч. 27 чарівниця живе!

Завада. Та хоч и не кажіть! А хіба не живе? Ще й яка чарівниця. Ми тут власне про неї з кумою де-яким слівцем перекинулися. Але сідайте лише коло нас. Ви там десь намучилися, що вам піт цюрком із чола тече.

Панько (сідає). Хоч і не кажіть, як намучився, вже мені те літо! До недавна слоти, повені насипи псували, а тепер пастухи, ніяк собі не можуть ліпшої забави видумати, як брати з насипу каміння і кидати в річку. Чиста напасть моя з ними. А ще й три містки мусів оглянути—не придумаєте, що це за мука! По воді і по баюрах налазився, бо інжінір казав добре оглядати, чи де фундамент не ушкоджений.

Олена. Ну, то випий і перекуси ось з кумом, а я піду до хати подивитися, що там Зося робить. (Виходить).

ЯВА П'ЯТА

Завада, Панько.

Панько (наливає собі і Заваді). Ну, за ваше здоровля, куме! (П'є). Знаєте, мені страшенно дивно було, коли ви сьогодні рано завітали до нас. Від коли живемо ось тут у будці—дванадцять літ, а не пригадую собі, щоб ви коли до нас загостили. Хоч ми й куми собі й приятелі і старі знайомі з парубоцьких часів. Ну та пийте бо! Чи може невдався моїй донці вишняк?

Завада (п'є). Ей, чому не вдався! Я вже п'ю його тай п'ю. В устах солодко, а на серці все чогось важче тай важче.

Панько. Не говоріть такого! Хай бог відвертає все зле!

Завада. А мені здається, що від мене все добре відвернув. Особливо цими днями такі мене якісь думки розбірають... Пам'ятаєте Ксеньку?

Панько. Яку то?

Завада. А цю чорнооку, будникову дочку. В отцій самій будці жила.

Панько. О, чому-ж би не памятав? Усі ми парубки в селі дуріли за нею. А вона бестія всім моркву терла, аж поки десь не наскочила на свого. О, пам'ятаю і до смерті не забуду, як чутка пішла, що в річці просто будки знайшли втоплену дитину. Гомін по селі, жандарми, плач, ведуть мою Ксеньку заковану. Повели і пропала. Не було більше й чутки про неї.

Завада. Отце то й диво. Чи судили її? Як би судили, то було би чутно, адже Самбір не така далека україна. Чи вмерла в тюрмі? Чи що з нею сталося?

Панько. Але що-ж вам нараз, куме, так вона пригадалася? Це-ж давня історія, буде зо двадцять літ.

Завада. Або я знаю! Останніми днями ні про що инше й думати не можу, тільки про неї. Зажмурю очі до сну, вже вона переді мною. Дивиться на мене своїми чорними, блискучими очима, здається, аж у душу заглядає. Моргає бровами, пальцем киває, кличе кудись... зриваюся зо сну, місця собі знайти не можу. А ще чоловік сам у хаті—ну, мука тай годі.

Панько (жартом). Чи не було там у вас чого з нею тоді? Бо щось дуже сильно вона вам пригадується.

Завада. Та як тобі сказати, куме? Здається, що було де-що. А зрештою дідько її знає, чи зо мною одним. Пам'ятаєш, яка була, як той в'юн вертка, кожному баки світила, а ніхто не міг зрозуміти, де в

неї правда, а де жарт. Аж тоді, коли вже показалося по ній, тоді почала до мене лашитися, далі плакати: бери мене тай бери, це твоє! Та я не вірив, а мої старі випхнули її з хати. І знаєш, її вели заковану через село—в самі мясопусти було, а я до шлюбу їхав. Перестріла мене і так на мене поглянула, такими очима, що в мені аж серце льодом стялося. До нині того погляду не можу забути.

Панько. То то й є, молодість, буйність! Гай, гай! Хто з нас не має на собі гріха! В життю як на ярмарку, не можна без того, щоб один одному на пальці не наступив. А кому наступили, того болить. Не можна без того.

Завада. Все вже я передумав, куме, та проте не лекше мені. Може то самота, бездітність отак під душу підступає. Так знаєш, на чім я зупинився?

Панько. Скажіть, то буду знати.

Завада. Хочу оженитися.

Панько. Ну, щож, боже помагай!

Завада. Я говорив з твоєю старою, не знаю, що ти скажеш.

Панько. Що я скажу? Хіба ж це від мене залежить?

Завада. То то, що від тебе. Я хочу твою дочку сватати. Твою Зосю. Може би це не випадало мені старому на таку молоденьку заглядатися, та що діяти? Скільки вже роздивлявся по селі—нема такої ні дівчини, ні вдови, щоби моє серце до неї хилилося. Бачу то по них, кожна би пішла, але це знаю на певно, що кожна би мені пекло принесла до дому. Лиш твоя дочка одна між усіми—та що я буду її хвалити? Ти ліпше знаєш, яка вона.

Панько. І я її не буду хвалити. Тільки богу дякую, що дав мені таку дитину.

Завада. Так що-ж ти кажеш? Буде що з того, що я задумав?

Панько. Це, куме, як бог дасть.

З а в а д а. Певно, певно. Але ми говоримо не проте, що там кому бог судив, а про те що наш короткий розум міркує. Чи присилати сватів до тебе?

П а н ь к о. Щож, куме? Скажу тобі по правді, не надіявся я твого сватання. Ти багач, я бідний чоловік. Не дам за дочкою такого віна, якого би може тобі треба було.

З а в а д а (схапується). Та що ти, куме! Хіба я віна за нею хочу? Чи мені віна потрібно? Адже-ж я маю свого досить, дітей ані родини близької нема. Коли хочеш, то я ще й нині, в громадській канцелярії все своє добро по своїй голові на неї запишу. Аби тільки мене шанувала, аби мені на старости літ мою пустку зіркою освітила.

П а н ь к о. Га, коли так, то боже помагай! Знаю тебе не від нині. Чоловік ти чесний, не сукристий¹⁾, господарний і надіюся, що моїй дитині буде добре з тобою. І тобі з нею.

З а в а д а (кидається до нього, обіймає і цілує). Кумочку! Любий мій! Бог твоїми устами говорив! От порадував! От ущасливив ти мене! Коби ще лиш Зося згодилася!

П а н ь к о. О скільки знаю, вона досі про сватання не думала. А втім не далеко за нею й шукати. (Кличе до вікна), Зося! Зося! А ходи но сюди!

Я В А Ш О С Т А

Ті самі і Зося.

З о с я (заплакана, втирає очі фартушком). Чого вам треба?

П а н ь к о. Ого, а це що? Тобі вже якась муха на ніс сіла? Ти плачеш? Ну, чого мовчиш? Скажи, що тобі сталося?

З о с я. Та нічого.

П а н ь к о. Ну, то чого ж плачеш?

З о с я (плаче). Та нічого.

¹⁾ Не сукристий—лагідний.

Панько. От тобі й на. Нічого. Може тобі мама сказала, що тут нанашко¹⁾ Завада про тебе говорить?

Зося. Та сказала.

Панько. Що хоче тебе сватати?

Зося. Та хоче.

Панько. Ну, а ти що на те?

Зося. Та нічого.

Панько. Як то нічого? А от плачеш.

Зося. Та плачу.

Панько. Значить, не хочеш іти за нього?

Зося. Та не хочу.

Панько. А то чому.

Зося. Бо я вже іншому дала слово.

Панько. Ого! А то кому?

Зося. Гнатові.

Панько. Якому Гнатові?

Зося. А отому, Сиротюкові.

Панько. Он як! Чи бач, з ким знюхалась! Ну, нічого не буде. Що тобі Гнат за пара? Його на весні до війська візьмуть.

Зося (скоро). Не візьмуть. Він у батька одинак.

Панько. Ну, то все таки муσιш іще чекати зо три роки, поки з клас не вийде²⁾.

Зося. Не три, а два.

Панько. Нехай і два. А за кумом Завадою будеш від разу своя гбсподиня.

Зося. Я ще молода, таточку, можу почекати.

Панько. Е, моя дитино, а що, як Гнат за ті два роки инакше нагадається й иншу візьме?

Зося. Ні, таточку, він не такий. Він мене дуже любить.

¹⁾ Дядько.

²⁾ Вийти з клас—ставати до військової бранки після скінченого 21 року на протязі трьох літ що року,—коли за третім разом не візьмуть до війська, значить звільнений.

(Прим. ред.).

Панько. Ой Зосю! З великої любови так як із раннього цвіту дуже рідко потіха буває. Розуміється, я тебе не хочу силувати, але як твій батько, бажаючи твого добра, раджу тобі: не спускайся на Гнатови обіцянки, бери долю, як тобі бог посилає. Кум Завада чоловік хоч і не молодий, але й не такий уже старий. За старших дівчата виходять і живуть щасливо. А два роки чекати, то довгий час. Ми не заможні, а не дай боже моєї смерті, то де ти з немічною мамою підешся? Подумай про це, дитино моя, бо це не трудно сказати: не хочу! Тут про ціле життя ходить, щоб потім не жалувала. З твого Гната ще не знати, що може бути, а кум Завада чоловік статочний, не зміниться.

Завада. Знаєте що, кумочку, лишіть нас на хвильку самих, я ще їй скажу своє слово, а тоді хай робить, як її бог навчить.

Панько. Добре, добре. Поговоріть собі тут, а я йду ще на полотно подивитися. (Сходить на аванцену і щезає в напрямі на ліво).

ЯВА СЕМА

Завада і Зося.

Завада. Зосю, дитино моя—не гнівайся, що так до тебе говорю, але ти могла б бути моєю дочкою. Підійди сюди ближче, сядь собі коло мене і послухай, що тобі хочу сказати.

Зося. Говоріть і так. Я чую добре.

Завада (бере її за руку, притягає ближче і садить коло себе на лавці). Ні, сядь ось тут! Не бійся! Дай подивитися на себе! (Заглядає їй в лице).

Зося (відвертається і закриває лице рукавом). Ну, чого вам там дивитися на мене?

Завада. Скажи мені, дуже тебе любить твій Гнат?

Зося. Або я знаю! Здається, дуже.

Завада. Ну, як він тобі говорить? Присягається?

Зося. Е, що вам з того прийде? Пригадайте собі, як ви своїй небіжці говорили, коли були молоді.

Завада (зітхає). Ой дівчино, дівчино! Як би ти знала, яке ти болюче місце порушила в моїй душі! Двадцять літ тому на тім самім місці, де тепер сидимо, сиділа коло мене інша дівчина, гарна як зірка небесна, Ксенька чорноока, горнулася до мене, заглядала мені в очі, цілувала мене, присягалася мені, що до віку буде любити, що не проживе без мене—так як твій Гнат тобі присягається. І що ж з того? Не минуло пів року, а моя Ксеня пішла в світ з іншим, а я мусів не люби дівчину брати.

Зося. Мій Гнат мене не покине! Він не такий.

Завада. Хто знає, дитино? Нині чоловік сам за себе не може ручити, не то за другого.

Зося. І я його не покину, а вам дядьку ще раз говорю: шукайте собі іншої пари, бо ви не мій, а я не ваша. (Встає і хоче йти геть).

Завада (держить її за руку). Стій, небого! Я ще маю тобі щось сказати.

Зося. Говоріть, бо мені ніколи.

Завада. Ти кажеш: шукайте собі іншої пари. Гай, гай! Не знаєш ти, небого, Прокопа Завади. Не знаєш, що значить у моїм віці шукати собі пари! Отже слухай. Я полюбив в останнє в своїм віці, а часом мені здається, що ти зараз і моя перша любов. Що все, що було досі, то була мрака, дєбра, гушавина, а тільки бачучи тебе я виходжу на ясний, рівний, божий світ. Остання любов, дівчино, так як домовина—до віку не зміниться. Твій Гнат може ще десять разів зрадити тебе,—я не можу ніколи. Та я розумію—молоде до молодого тягне. І я не хочу ані намовляти ані силувати тебе! Тільки хочу дати тобі пізнати, як я тебе люблю. Слухай Зосю—ти бідна, а Гнатови родичі багаті. Чи пристануть вони, щоби Гнат брав тебе?

Зося. Або я знаю? Гнат казав, що бере це на себе.

Завада. Так говорить кожний парубок. Не воляйся тим, жадай, щоби зараз вияснив справу.

Зося. Маємо ще два роки часу.

Завада. Е, за два роки багато може статися. А я тобі кажу на певно, що Гнатови старі не пристануть на те, щоби Гнат сватав тебе.

Зося (гнівню дивиться на нього). А! Ви певно самі підмовите їх!

Завада. Ні, небого. Але я знаю їх, що то за люде. А хоч би й пристали, то тяжке пекло чекає тебе в їх домі.

Зося (плює на бік). Тьфу! На свою голову таке говоріть, не на мене! Гнат мене любить, він мене оборонить.

Завада. Дай тобі боже найліпшого, але я остерігаю тебе як батько.

Зося. Обійдуся без ваших осторог. Бувайте здорові.

Завада (задержує її). Та чекай бо! Ов, яка ж ти нетерпелива! Я ще найважнішого не сказав тобі.

Зося (гнівню). Пустіть. Досить того, що досі наговорили.

Завада. Ні, не досить. Я остеріг тебе, а тепер дам тобі доказ, що не так люблю тебе, як твій Гнат, що не туманю тебе словами. Ще сьогодні беру твоїх старих із собою в село, щоби в громаді підписали один папір.

Зося. Який папір.

Завада. Мій запис, що ним я записую тобі половину мого маєтку, поля, худоби, будинків і всього, що маю, і то не по моїй смерті, а від того дня, коли візьмеш шлюб чи з Гнатом, чи з ким хочеш иншим.

Зося (стоїт мов остовпіла, витріщивши на нього очі). Що, що, що ви говорите?

Завада. Те, що чуєш.

Зося. Чи ви жартуєте, чи на правду одуріли?

Завада. Ані жартую, ані не одурів, а святу правду говорю.

Зося. Але коли хочете таким способом зловити мене...

Завада (гнівню відкидає її руку, що досі держав у своїй руці). Нічого від тебе не хочу, дурна дівчино! Ось твій батько надходить, я з ним поговорю, а ти йди собі, куди наперлася!

Зося (стоїть пристиджена і зворушена). Слухайте, дядьку!

Завада (мовчить, опершися головою на оба лікті).

Зося. Дядьку! Ви гніваєтеся на мене?

Завада (мовчить).

Зося. Слухайте! Коли ви не дурите мене... І коли не будете силою ні хитрощами розлучати мене з Гнатом.. І коли би Гнат змінив свою думку—добровільно, розумієте... І коли би я... Ну, та що я! Даю вам слово, що в такому разі я готова би вийти за вас. (Вибігає).

За той час уже смерклося, чути рехкіт жаб, крики пастухів за сценою, Завада якийсь час стоїть на краю платформи, похонець сходів, Панько надходить полотном і звільна йде гори сходами.

ЯВА ВОСЬМА

Завада, Панько.

Панько (входить на платформу). Ну, обійшов я своє полотно. Все в порядку. Ну а ви як? Договорилися до ладу з Зосею?

Завада. Договорили. І хочу вас просити, куме, вас і куму, з собою в село.

Панько. Тепер, зараз?

Завада. А так, зараз. І так у вас тепер свобідний час. А в мене пильна справа.

Панько. Та що там за справа така, що аж ми обоє потрібні?

Завада. Збирайтеся лишень, я вам по дорозі все скажу!

Панько. Га, коли так, то нехай буде й так. Мені там і збиратися не багато, аби стара була готова. (Входить до будки. Завада тимчасом нетерпеливо ходить по подвір'ю перед будкою. По хвилі виходять Панько, Олена і Зося).

Завада. Ну, от ви й готові!

Панько (до Зосі). Слухай же доню. За пів години прийде тягаровий поїзд; ну цей тут не стає. Як би нас до того часу не було, то виставиш сигнал, що дорога безпечна. А до поспішного ми вже певно вернемо.

Завада. А не будеш тут сама боятися?

Зося. О, хіба ж то мені першина? Тільки вертайте скоро! (Панько, Олена і Завада відходять. Зося дивиться хвилю вслід за ними, потім біжить неспокійно до будки, та зараз вибігає із неї, зазирає в другий бік, іде до переїзду і вертає назад).

ЯВА ДЕВ'ЯТА

Зося, Гнат.

Гнат (надходить з правого боку, стає коло сигналового стовпа і свище).

Зося (в горі на платформі) Хто там? Чи ти Гнате?

Гнат. Я.

Зося. Ходи сюди! Не бійся, моїх нікого нема дома.

Гнат (входить по сходах, обнімає Зося, цілуються і довго держать одне одного в обіймах). Зосенько! Зіронько моя ти ждала мене?

Зося (важко дихаючи). Ждала.

Гнат. Що з тобою, дитино? Виглядаєш, як коли би була заплакана?

Зося. Бо плакала недавно. (Тулиться до нього). Гнатику, соколе мій! Нам грозить розлука!

Гнат. Що, що? Що ти говориш?

Зося. Правду мовлю. Знаєш, Завада Прокіп, отой багач сватається за мене.

Гнат. Отой старий, лисий?

Зося. Той самий.

Гнат. І щож ти на це?

Зося. Відповіла йому, що не піду за нього, бо тобі дала слово.

Гнат (пригортає її). От гарно! От славно! То десь казився старий дука!

Зося. Не вгадав небоже! Зовсім не казився. Говорив зі мною довго, а так сердечно, так сумно, що мені аж сльози на очі наверталися.

Гнат. Дурив тебе, старий лис! Ой та я йому ноги поламаю, щоби знав, як лисим чолом перед молодими дівчатами світити.

Зося. І я зразу думала, що дурив. Коли ж бо він не туди заїхав. Слухай, Гнате! Такого і придумати трудно. Потяг моїх старих у село, каже: щоби ти знала, що я не дурю тебе, то я ще нині запишу тобі у придане половину всього свого добра: візьмеш шлюб зі своїм Гнатом, тоді приходь і забирай. Ну, що ти на це скажеш?

Гнат. Та що? Здурів старий Завада та й годі.

Зося. Ба, на тім не кінець. Каже мені далі: «А за це лиш одно мені обіщай, коли твій Гнат відречеться від тебе, покине тебе, зверне тобі дане слово, ти вийдеш за мене замож».

Гнат. О, старий дідько! Чи бач, яку він чортівську лапку заставив на нашід уші. Ну, і щож ти йому на це?

Зося. Щож я мала сказати? По правді, я страшенно перелякалася тих слів. Адже справді виходить так, як контракт з чортом за душу. Та потім, коли мене запевнив, що не буде тебе силувати ані намовляти проти мене, я сказала йому: нехай буде й так. Але ти, Гнатику, не покинь мене. Остерігаю тебе, яка на нас лапка заставлена. Пильнуйся, соколе мій! Не вір ніяким обмовам! Коли Завада дурить мене з тим записом, то нехай дурить. Сам себе одурить, а мені до його маєтку байдуже. А коли справді хоче дати мені придане, то я думаю, що ані ти, ані твої родичі не будуть мати нічого проти того.

Г н а т. Боюсь, Зосенько, і Завади і його приданого. Ліпше нехай він собі голову ломить без нас! (Тимчасом, швидко по приході Гната, від переїзду потихо вийшла на сцену Ксеня, з вузликом у руці, в жебрацькій одежі. Вона через весь час цієї розмови стояла під стіною в темнім куті. Побачивши на столику сир і хліб, вона вхопила по куснику в обі руки і почала пажерливо їсти, як людина, дуже голодна, та рівночасно пильно слухала розмову молодят, що стоять близько авансцени, обернені до неї плечима).

Я В А Д Е С Я Т А

Ті самі і Ксеня.

К с е н я (при останніх Гнатових словах виступає наперед). Амінь цьому слову! Нехай ломить голову! Нехай, нехай, нехай ломить!

З о с я і Г н а т (перелякані обертаються). Свят, свят, свят! А це що таке?

К с е н я. То я, діточки! Бідна жебруча баба. Не знаєте мене?

Г н а т. А, я вас бачив пару разів у селі. Оришкою вас називають. Ви недавно тут завандрували.

К с е н я. Так так, синку. Оришкою мене називають, але я властиво Ксеня, Ксенею мене охрестили, а ось тут, у тій будці, жили мої родичі.

З о с я. Господи! Так це певно про вас мені згадував Завада!

К с е н я. Тобі згадував? Ну, що ж він тобі мовив?

З о с я. Мовив, що вас дуже любив, а ви його зрадили і з другим у світ повандрували.

К с е н я. Окаянник! Безсовісний! Я його зрадила, я! Адже я три дні й три ночі як собака славучала під його порогом, руки й ноги його цілувала, щоб не губив мене, щоби не ломав свого слова, щоби змилювався хоч над тою дитиною, що я від нього під серцем носила. Все дарма. Відпхнув мене! Його мати помями мене обливала, його батько палицю поломав на моїх плечах. Га, га, га! З другим у світ повандру-

вала! Певно, певно! З жандарами, в кайданах, за те, що втопила ту бідну дитину. О, він масний на слова, щедрий на обіцянки, вміє вхопити за серце, розжалобити, до сліз тебе доведе. Але не дай тобі боже повірити йому за макове зерно!

Гнат. Чуєш, Зосю, чуєш?

Ксеня (до Зосі). Я чула, що він тебе сватає. Правда це?

Зося. Та правда. Власне був тут і говорив з моїми старими.

Ксеня. Знаю, знаю. Яж уже від кількох днів слідком за ним ходжу. Хотіла б ще раз розмовитися з ним, хотіла би розповісти йому все, все, що я витерпіла через нього. Боже! Як я могла витерпіти! Кайдани, тюрма, потім слабість, потім шпиталь, страшний шпиталь... Казали, що я з розуму зійшла. Десять літ мене там мордували, та потім якось випустили. Увійшла я туди молодою дівчиною, здоровою, сильною, такою як ти, а вийшла зів'ялою, згорбленою бабою. Куди було йти? Тайком забігла сюди—тата ані мами вже не було, померли. Пішла на заробітки, до Борислава. Робила, поки могла, а далі пішла по жебрах. От так і сюди зайшла. Мушу з ним розмовитися. Чую, як у моїй душі відновлюється стара рана. Щось там шарпає, кланцає зубами... За що ж я терпіла? Для кого мучилась? А він тепер собі нової втіхи шукає, ще й твою молодість занастити хоче! Та невже ж це може статися.

Зося. Вспокойтеся, тітко? Що ви говорите? Вас слухати страшно. Ходіть, я вам постелю, переспіться, завтра поговоримо.

Ксеня (чим раз палкіше). Ні, ні! Хто знає, чиє завтра. Я чую, що на мене наводить щось таке страшне, чорне, безтямне, як тоді було, коли мене з тюрми звязану везли до шпиталю. Господи! Подожди ще хоч децьок, щоб я з ним розмовилась! Щоб я всі свої муки, все своє розтрачене життя могла зібрати

в одно страшне слово, в один позирк, і бухнути ним йому мов сокирою в саме серце!

Зося. Бог з вами, тітко! Не говоріть так! Ходіть лишень, ходіть!

Ксеня (хапає її за руку). Слухай, дівчино! Він ще буде тут нині?

Зося. Не знаю. Хіба би хотів моїх старих відпровадити назад сюди.

Ксеня. О так, так! Він буде тут. Я знаю. Я чула, як він говорив з твоїми старими, стежкою йдучи.—Я вас відпроваджу—казав. О, він такий! Як угледів собі жертву, то буде довкола неї крутитися день і ніч, не спочине, доки не затопить пазурів у душу.

Зося. На що ж вам його тут?

Ксеня. О! Тут нам найліпше розмовитися. Тут моє слово буде в двоє, в десятеро важке і зрозуміле. Га! Слухай! Коні стугонять?

Зося. Ні, це тягаровий поїзд десь далеко гуркоче. По росі з далека чути.

Ксеня (до Гната). А ти, парубче, чого став? Не бійся нічого! Любися з нею, а слова не ламай. А тепер іди відси! Іди геть! А зрештою як хочеш. Тільки мені на очі не показуйся. З далека ти дуже подібний до нього, такого, як був тоді. Особливо шия. Тікай, бо мене так і кортить впитися в неї пальцями і дусити, дусити, дусити.—А!

Гнат (поступає назад). Зося! Бережися! Вона божевільна!

Ксеня. Не бійся нічого, дівчино! Не бійся! Я божевільна, але ще при розумі. Недай боже зовсім збожеволіти! Але слухай, я тобі щось скажу! (Нахиляє її голову до своєї, голосно). Ходи зо мною до хати! Я там тобі маю щось сказати.

Зося. Зараз, тіточко, тільки мушу вперед засвітити лампу і поставити сигнал. Швидко поїзд над'їде.

Ксеня. Ні, ні, нехай це зробить парубок, а ти ходи!

(Тягне Зося до будки і запирає двері).

ЯВА ОДИНАДЦЯТА

Гнат (сам, стривожений стоїть нерішучо, не знає, що робить).

Зося (з середини). Не бійся, Гнате! Засвіти лампу, настав сигнал. Я зараз вийду.

Гнат (бере з під будки драбину, засвічує лампу, наставляє сигнал і знов надслухує. По хвилі виходить Зося).

Зося. Зосенько, це ти?

Зося. Я. Не бійся нічого.

Гнат. А де отся божевільна?

Зося. Лягла в сінях на соломі. Може засне. А як прийде Завада, то казала себе збудити. (За сценою чути стук кроків і голосне кашляння). Ой господи! Та невже це він? А де ж мої старі? Біжу до хати, сховаюся. Ти також сховайся, Гнате! Тільки не відходи, бо мені чогось страшно.

Гнат. Не бійся! Я тут за будкою у тіні сховаюся. Та онде мабуть і твої старі з-заду йдуть!

Зося. Ну, господи, тобі слава! (Вбігає до будки і замикає за собою двері. Гнат щезає за углом).

ЯВА ДВАНАДЦЯТА

Завада (сам п'яленький, та держиться ціпко на ногах) Е, поки там старий Панько зі своєю Оленою дотюпають, то я тимчасом зі своєю пташечкою хоч двома трьома словами перекинуся! (Кричить до вікна). Зосю! Зосю! Це я! Завада! А за мною зараз твої старі йдуть! (Пробує двері). Ов, зачинені! Зосю! Що це таке? В хаті світиться, а нікого не видно ані не чути! Зосю! Зосю! Відчини! Це я, Прокіп Завада!

ЯВА ТРИНАДЦЯТА

Двері відчиняються, входить Ксеня одягнена як дівчина.

Ксеня (тихо). Прокопе! Де ти?

Завада (не пізнавши її, наближається). От збиточна дівчина! Двері заперла і не озивається! Ну, якже ся маєш?

К с е н я (глухо). Прокопе!

З а в а д а (відскакує). Боже! А це що? Та сама хустка... Та сама спідниця... Та сама корсетка...

К с е н я (прискакує і хапає його в обійми, цицить). Це я, Прокопе! Ксеня! Твоя любя! Твоя єдина! Та сама, яку ти відіпхнув як собаку! Яку жандарми в кайданах вели! Яку десять літ у шпиталі катували! (Нахиляється до його уха і кричить що свля). Прскопе! Де ти?

З а в а д а (падає зомлілий).

К с е н я (нахиляється над ним). Ага! Бачиш! А ми таки здибалися! І де? Ось тут на тім самім місці!... (Підводить його). Подивись лишень! На отсій лавочці ти присягав мені, що нікого не любиш крім мене, що не будеш жити без мене! Прокопе! А ось тут, (тягне його з собою в другий бік), ось тут росла бузина—цвіла тоді, пахощами повітря наповняла—і ми обоє—Прокопе! Тямиш, що тут було?

З а в а д а. Господи! Рятуй мене! (Хоче вирватись від неї та вона з чим раз більшим завзяттям держить його).

К с е н я. Стій! Не втікай! Ми ще не все бачили! Я ще маю показати тобі одно місце! Он там, над річкою, на закруті! Ходи, ходи! Там ще певно кровава калюжа від тоді буде! (Тягне його до сходів).

З а в а д а. Ні, ні, ні! Не хочу! Пусти мене!

К с е н я. Пустити тебе? Га, га, га! Тепер нагадався? О, ні! Не пущу! Сам бог з неба не вирве тебе з моїх рук! Ходи! Ходи! (Обоє шарпаються на верху сходів. Тимчасом гуркіт поїзду чути чим раз голосніше за сценою).

З а в а д а (знемагаючи). Гвалт! Рятуйте, люде!

К с е н я (затулює йому рот). Мовчи, проклятий! Мовчи. Мусиш зо мною! Далі! (Шарпає скажено, обоє сточуються в низ по насипі на полотно).

З а в а д а (підіймається на коліна). Господи! Поїзд надходить! Куме! Куме, рятуй!

К с е н я (вскакує йому на шию, валить на землю і притискає голову до рельси). Мовчи! Мовчи! Бачиш калюжу крові? Бачиш калюжу крові? Пий! Пий! Пий!

Панько (прибігає на крик, стає на краю насипу і хапає віху в руки). А це що таке? Хто там на полотні?

Завада (хрипить). Куме! Рятуй!

Панько. Господи! Поїзд надходить. (Кричить махаючи віхою). Гов! Гов! Гов! (З правого боку серед гуркоту показуються червоні ліхтарні і чорний тулуб льокомотиви. Вона наближається без упину. Панько кричить: Гов! Гов! А далі кидає віху, і халаючись за голову кричить): **За пізно! За пізно!**

ЗАВІСА

**КООПЕРАТИВНЕ
ВИДАВНИЦТВО „Р У Х“**

**М. ПЛЕВАКО
ХРЕСТОМАТІЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ
ЛІТЕРАТУРИ**

Том II

**від початку 80-х років XIX ст. до останніх часів
(258+XVI стор. великої вісімки)**

ц. 2 крб. 75 коп.

**Рекомендована Головою Наркомосвіти
У. С. Р. Р. як підручна книга при вивчанні
Української літератури в старших групах
——— трудової школи. ———**

Книга... досить солідна. Це досі—
єдина підручна хрестоматія в нашій шкільній
літературі, солідна й необхідна... Виданням цієї книги
видавництво зробило велику послугу нашій шкільній
справі. Видати підручник на 34 аркуші друку—це
зараз не така легка справа.

І. М.

„Червоний Шлях“ 6-7. 1923.

Насамперед треба зазначити, що ця поважна
книга єсть перша хрестоматія нової української
літератури від початку 80-х років XIX ст. до остан-
ніх часів...

Потреба хрестоматії такого характеру
як у т. Плевака єсть цілком безперечна...

Про всіх письменників подано загалом доклад-
ненькі біографічні відомости та надзвичайно повні,
майже вичерпуючі бібліографічні вказівки (де дру-

ковано твори по журналах і збірках, окремо видані твори, що й де писано про письменника та його твори й т. инш.).

Порядок матеріялу (в Хрестоматії) єсть історично-хронологичний, і це надає праці т. Плевака характеру історичної хрестоматії; одночасно вона може правити й за антологію.

Бажаємо (Хрестоматії) успіху в робітничо-селянській українській школі, та дякуємо авторові за початок ва непочатій до його діялці.

М. Сулима.

„Шлях Освіти“ № 9-10, 1923 р.

...Хрестоматия... проф. М. Плевако заполняет... важный и серьезный пробел в педагогической литературе и уже по этому одному, а ргіогі нельзя не приветствовать ее появление, нельзя не видеть в ней своего рода „событие“

...Хрестоматия М. Плевако... „пришла по времени“ и успех, который ее ожидает, без сомнения, ею вполне заслужен...

И. Айзеншток.

„Книга“ ч. 4. 1923, грудень

ДРУКУЄТЬСЯ

**ХРЕСТОМАТІЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ
ЛІТЕРАТУРИ.**

Том I.

(Від Ів. Котляревського до Ів. Франка).

КООПЕРАТИВНЕ
ВИДАВНИЦТВО „Р У Х“

РОСПОЧАЛО ДРУКОМ ТВОРИ
ІВАНА ФРАНКА

ТОМ ПЕРШИЙ

Вугляр.—Лесишина челядь.—Два приятелі.—Цигане.—Добрий заробок.—Муляр.—Сам собі винен.—Слимак.—Історія мовї січкарні.—Домашній промисел.—Довбанюк.—Ліси і пасовиська.—
Додатки.—Уваги.

ТОМ ДРУГИЙ

Маніпулянтка.—Між добрими людьми.—Чи вдурила?—Яндруси.—
—Поки рушить поїзд—Без праці.—Додатки.—Уваги.

ТОМ ТРЕТІЙ

Малий Мирон.—Грицева шкільна наука.—Оловець. · Schön schreiben.—
—Отець гуморист.—Гірчичне зерно.—Під оборогом.—Мавка.—
Мій злочин.—Микитичів дуб.—У столярні.—У кузні.—Повдиноок.—
—Додатки.—Уваги.

ТОМ ЧЕТВЕРТИЙ

На дні.—Хлопська комісія.—Панталаха.—До світла.—В тюремнім
шпиталі.—Додатки.—Уваги.

ПІДГОТОВЛЯЮТЬСЯ ДО ДРУКУ ДАЛЬНІШІ ТОМИ.

Все видання розраховано приблизно на 28 томів.

